

Економічні ефекти виробництва органічних добрив в рамках формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу

Вдовенко Н. М.¹, Перегуда Ю. А.²

Опубліковано	Секція	УДК
30.04.2024	Економіка	330:061

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11219185>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджуються економічні ефекти впровадження технології виробництва органічних добрив для різних груп суспільних інтересів, включаючи фермерів, споживачів, екологічні організації та урядові структури. Особлива увага приділяється формуванню управлінської звітності, яка сприяє забезпеченню економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу. Розглядаються механізми та інструменти, що дозволяють оцінити економічну доцільність використання органічних добрив та їх вплив на фінансову стабільність і конкурентоспроможність аграрних підприємств. Досліджується ефективність використання таких добрив для відновлення ґрунту та забезпечення високих врожаїв після збройних конфліктів. Автори аналізують позитивний вплив застосування інноваційних методів сільського господарства на процес післявоєнного економічного та екологічного відновлення, а також їх роль у зміцненні стійкості господарств до економічних викликів. У статті також обговорюються потенційні шляхи підтримки інноваційних методів сільського господарства для стимулювання економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності галузі після війни. Зазначено, що формування управлінської звітності, орієнтованої на економічну безпеку, є критично важливим для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сучасного ринку. Ефективна система звітності дозволяє керівникам підприємств приймати обґрунтовані рішення, оптимізувати витрати, мінімізувати ризики та забезпечувати довгострокову фінансову стабільність. Отже, впровадження технологій виробництва органічних добрив у поєднанні з належним управлінським обліком сприятиме стійкому розвитку аграрного сектора, підвищенню його економічної безпеки та задоволенню потреб різних груп суспільних інтересів.

Ключові слова: ринок, органічне добриво, виробництво, продукція сільського господарства, інноваційна технологія, ефективність, сировина, урожайність, конкуренція, фінансові інструменти, аграрний бізнес, макроекономіка, управлінська звітність, економічна безпека, економічні ефекти, групи суспільних інтересів, технології, фінансовий механізм, фінансова безпека.

¹ доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0849-057X>

² кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

Economic effects of the production of organic fertilizers in the framework of the formation of management reports on the economic security of agricultural business enterprises

Abstract. The article examines the economic effects of implementing organic fertilizer production technology for various public interest groups, including farmers, consumers, environmental organizations, and government structures. Special attention is paid to the formation of management reporting, which contributes to ensuring the economic security of agrarian business enterprises. Mechanisms and tools that allow assessing the economic feasibility of using organic fertilizers and their impact on the financial stability and competitiveness of agricultural enterprises are considered. The effectiveness of using such fertilizers to restore soil and ensure high harvests after armed conflicts is being studied. The authors analyze the positive impact of the application of innovative methods of agriculture on the process of post-war economic and ecological recovery, as well as their role in strengthening the resilience of farms to economic challenges. The article also discusses potential ways to support innovative agricultural practices to stimulate economic growth and improve the industry's competitiveness after the war. It is noted that the formation of management reporting focused on economic security is critically important for ensuring the stability and competitiveness of agricultural enterprises in the conditions of the modern market. An effective reporting system allows business managers to make informed decisions, optimize costs, minimize risks and ensure long-term financial stability. Therefore, the introduction of organic fertilizer production technologies in combination with proper management accounting will contribute to the sustainable development of the agricultural sector, increasing its economic security and meeting the needs of various public interest groups.

Keywords: market, organic fertilizer, production, agricultural products, innovative technology, efficiency, raw materials, productivity, competition, financial instruments, agrarian business, macroeconomics, management reporting, economic security, economic effects, public interest groups, technologies, financial mechanism, financial security.

Вступ

У сучасних умовах аграрний бізнес стикається з низкою викликів, серед яких виділяються необхідність підвищення економічної ефективності та забезпечення екологічної стійкості виробництва. Впровадження технологій виробництва органічних добрив є одним із перспективних напрямків, що дозволяє вирішувати ці завдання комплексно. Використання органічних добрив сприяє покращенню якості ґрунтів, зниженню витрат на хімічні засоби захисту рослин, а також підвищенню врожайності. Ці позитивні економічні ефекти важливі не лише для фермерів та аграрних підприємств, але й для ширших груп суспільних інтересів, таких як споживачі, екологічні організації та державні структури, зацікавлені у сталому розвитку сільського господарства.

Сучасний стан аграрного сектору економіки України характеризується наявністю низки проблем, що стримують розвиток сільськогосподарського виробництва. До них відносяться: недосконалість технологічної бази, виснаження родючості ґрунтів, низька інвестиційна привабливість галузі. В умовах економічної кризи та наслідків війни значно ускладнилися можливості оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств та залучення інвестицій.

Формування управлінської звітності, орієнтованої на економічну безпеку підприємств аграрного бізнесу, набуває особливої важливості в контексті впровадження органічних технологій. Такі звіти допомагають керівникам підприємств приймати обґрунтовані рішення, спрямовані на оптимізацію витрат, підвищення рентабельності та мінімізацію ризиків. В умовах зростаючої конкуренції на аграрному ринку, наявність

ефективної системи управлінської звітності є ключовим фактором забезпечення фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємств. Таким чином, дослідження економічних ефектів впровадження органічних добрив та формування відповідної звітності є актуальним і затребуваним для розвитку аграрного сектору.

Проблематика впровадження інноваційних технологій в агропромисловому комплексі знайшла відображення у наукових працях таких вітчизняних вчених, як В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.В. Шубравська та ін. Зарубіжні науковці, зокрема М. Портер, Б. Твісс, Р. Фостер, досліджували питання впливу інновацій на конкурентоспроможність аграрних підприємств. Проте недостатньо уваги приділено саме аналізу економічної ефективності інноваційних органічних добрив. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлено в публікаціях Н.М. Сіренко, В.М. Трегобчука, але комплексне дослідження не проводилось. Мало уваги приділено формуванню управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу.

Таким чином, існує потреба в поглибленому вивченні даного питання з урахуванням сучасних умов господарювання та визначення напрямів підвищення ефективності аграрного виробництва на інноваційній основі.

Метою статті є комплексний аналіз впливу впровадження економічних ефектів виробництва органічних добрив в рамках формування управлінської звітності економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу.

Результати

Аграрний сектор України переживає складні часи в умовах економічної кризи, але попри це, аграрне виробництво залишається стратегічно важливою галуззю економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку країни. В цих умовах гостро постає питання пошуку інноваційних підходів до ведення ефективного сільського господарства.

Одним з найперспективніших напрямів є ширше впровадження органічних добрив, вироблених на основі сучасних інноваційних технологій. Вони дозволяють значно підвищити врожайність і якість сільгосппродукції, знизити собівартість виробництва та сприяти конкурентоспроможності галузі.

У зв'язку з цим гостро постає питання пошуку альтернативних шляхів підвищення ефективності сільгоспвиробництва на основі впровадження інноваційних технологій, що дозволяють знизити витрати ресурсів та собівартість продукції, підвищити врожайність і прибутковість. Одним з таких напрямів є застосування нових видів органічних добрив, які поєднують високу ефективність та екологічність.

На сьогодні проблематика використання органічних добрив в умовах економічної кризи набуває все більшої актуальності і знаходить відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, дослідженнями Іванюти В.Ф. [2], Сайка В.Ф. [7] встановлено переваги органічних добрив порівняно з мінеральними. Питанням аналізу світового ринку органічної продукції присвячені роботи Примака І.Д. [4]. Проте поза увагою дослідників залишаються проблеми оцінки економічної ефективності органічних добрив, обґрунтування заходів державної підтримки галузі, розробки практичних рекомендацій для виробників в умовах кризи. Ці питання і становлять предмет даного дослідження.

Військова агресія росії проти України спричинила значні втрати для аграрного сектору економіки. Частина земель випала з сільськогосподарського обігу внаслідок бойових дій та окупації. Порушені логістичні ланцюжки постачання матеріально-технічних ресурсів, у тому числі мінеральних добрив, паливно-мастильних матеріалів, техніки. Відбувається зменшення поголів'я худоби через брак кормів та ветеринарного обслуговування. Скоротилися обсяги виробництва продукції рослинництва і тваринництва.

Виник дефіцит робочої сили через мобілізацію та внутрішнє переміщення сільського населення. Зросли витрати на логістику, страхування, охорону об'єктів аграрної інфраструктури. Все це призводить до зниження прибутковості та інвестиційної привабливості галузі. Тому гостро постає питання пошуку інноваційних рішень для відновлення ефективності аграрного виробництва.

У складних економічних умовах, спричинених війною, гостро постає питання зниження собівартості сільськогосподарської продукції та підвищення її конкурентоспроможності. Традиційні мінеральні добрива є дорогим ресурсом через розірвані логістичні ланцюжки та зростання цін на енергоносії. Для підприємств аграрного бізнесу важливо розробити чітку та послідовну облікову політику, яка відповідає чинним стандартам бухгалтерського обліку (наприклад, Загальноприйнятим принципам бухгалтерського обліку – GAAP або Міжнародним стандартам фінансової звітності – МСФЗ) та регуляторним вимогам. Така політика забезпечує прозорість фінансової звітності та допомагає зацікавленим сторонам зрозуміти фінансові результати діяльності та фінансовий стан компанії.

Підприємства аграрного бізнесу, які здійснюють свою діяльність на міжнародному рівні, а також ті, що створені у формі акціонерних товариств, застосовують багатоваріантність обліку шляхом формування облікової політики компанії відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». Стандарт покликаний покращити доречність та достовірність фінансової звітності суб'єкта господарювання та порівнянність такої фінансової звітності через певний час, а також для порівняння з фінансовою звітністю інших суб'єктів господарювання. Крім того, багатоваріантність обліку може бути актуальною для підприємств електронного бізнесу, якщо вони застосовують інноваційні підходи до ведення бізнесу. Прикладом цього може бути: використання криптовалюти для розрахунків або безпілотних літальних апаратів для доставки товарів клієнтам; роботизація бізнес-процесу, пов'язаного з сортуванням посилок, поповнення автопарків для доставки товарів електромобілями [9].

Отже, багатоваріантність бухгалтерського обліку можна розглядати в кількох аспектах. Перший пов'язаний з вибором альтернативних підходів до обліку окремих об'єктів бухгалтерського обліку, визначених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [10]. У цьому випадку багатоваріантність обліку на конкретному підприємстві електронного бізнесу відображається у змісті розпорядчого документа про облікову політику.

Передумовами та причинами, що унеможливають формування єдиного уніфікованого підходу до створення облікової моделі є такі [10]:

а) відсутність чітких і прийнятних у всьому світі гармонізованих юридичних норм, що стосуються бухгалтерського обліку та оподаткування аграрного бізнесу;

б) відсутність компетенції у сфері електронної комерції та бухгалтерського обліку;

в) величезні можливості аграрного бізнесу часто знаходяться на межі ухилення від сплати податків, пом'якшення міжнародних податкових зобов'язань, ухилення від сплати податків, податкового укриття в податкових раях, тіньової економіки, тіньової економіки;

г) відсутність достатньої кількості досліджень проблем бухгалтерського обліку;

г) усі проблеми бухгалтерського обліку пов'язані з можливістю електронного аудиту, бухгалтерського обліку, управління, аналізу, оподаткування в режимі реального часу, що може бути забезпечено належним надійним програмним забезпеченням і компетентним персоналом;

д) сильна залежність від електронних носіїв інформації та програмного забезпечення вимагає їх додаткового тестування та сертифікації в рамках фінансового аудиту, завдань з надання впевненості, податкового аудиту;

е) аграрний бізнес та підприємства даного сектору є одним з перших, хто запроваджує та приймає нові інструменти, такі як криптовалюти, які посилюють перераховані вище проблеми. Рішення адекватні проблемам: необхідні подальші дослідження в області, включаючи кейс-стаді; необхідна більш спеціалізована освіта з бухгалтерського обліку електронної комерції; податкова та бухгалтерська юридична та ринкова гармонізація повинна бути ініційована та підтримана політичним класом, клієнтами та бізнесом; можливе уніфіковане унікальне міжнародне кодування для відстеження всіх видів електронної комерції може полегшити вирішення більшості випадків (рис. 1).

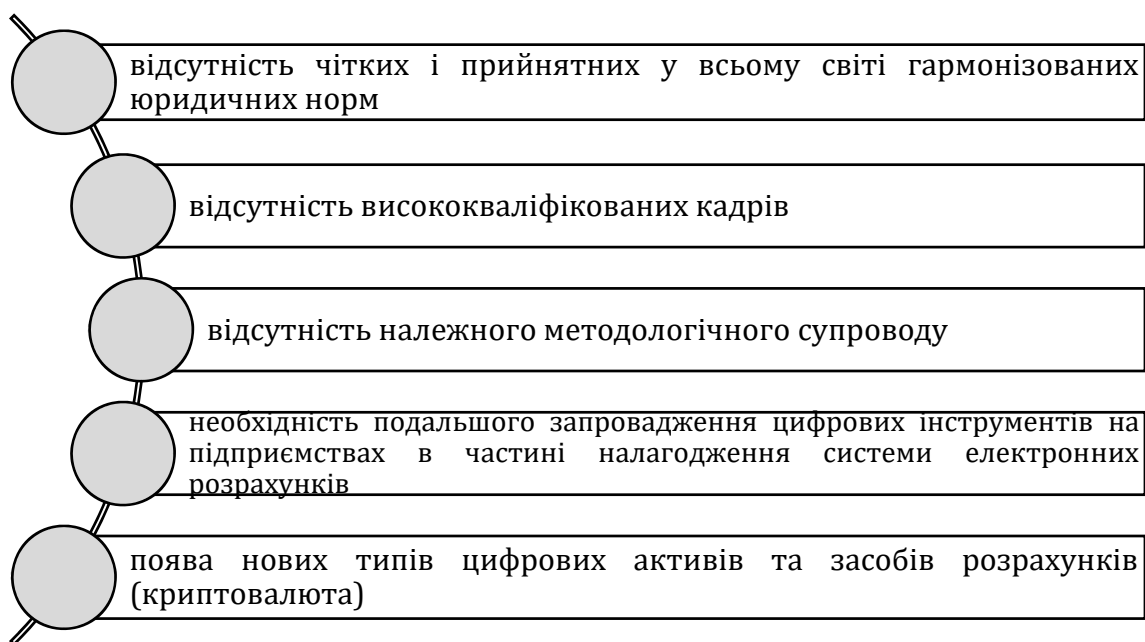

Рис. 1 Чинники, що обумовлюють відсутність єдиного уніфікованого підходу до створення типової облікової моделі електронних розрахунків.

Джерело: складено автором.

Вирішення наведених проблем на інституціональному рівні дозволить сформувати умови для формування прозорої та якісної облікової інформації щодо операцій у сфері аграрного бізнесу.

Залежно від виду діяльності та її розміру розрахунки між діловими партнерами займають важливе місце в балансі компанії. Циклічний розвиток економіки з періодичними спадами та кризами в умовах воєнного стану призводить до погіршення стану розрахунків між суб'єктами господарювання. Банкрутство підприємств спричиняє зростання рівня заборгованості. Тому якісна організація обліку, аналізу та контролю на сьогодні є важливою, оскільки сприяє організації інформації, прозорості та достовірності даних про операції з дебіторами та кредиторами, а також забезпечує мінімальні гарантії реальності, повноти та законності наданих інформація про розрахунки для користувачів фінансової звітності [9]. При цьому суб'єкти господарювання для одних виступають як постачальники, для інших – як покупці. На всіх етапах історичного розвитку бухгалтерського обліку він розвивався як динамічний

процес (здійснення розрахунків до, одночасно або після отримання товарів, робіт, послуг) і, з іншого боку, як статичний стан, тобто заборгованість між суб'єктами обліку.

Формування достовірної інформації про облікові та платіжні операції підприємства може забезпечити лише ефективно організований облік операцій з дебіторами.

Сьогодні багато підприємств гостро відчули нестачу власних фінансових ресурсів, потребу в кредитних коштах, накопичили значні суми кредиторської заборгованості, що призвело до погіршення їх фінансового стану. Це обумовлює те, що необхідно розробити можливі напрями вдосконалення управління кредиторською заборгованістю підприємства з метою уникнення кризових ситуацій та покращення управління в цілому. Для узагальнення інформації про стан розрахунків з постачальниками та підрядниками в відповідно до принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, пропонуємо форму Відомості аналітичного обліку розширеного сальдо за рахунком 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками».

Аналітична відомість бухгалтерського обліку розширеного сальдо за рахунком 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками» допоможе в практичній діяльності попереджати помилки у відображенні інформації у фінансовій звітності, керівному персоналу приймати оперативні управлінські рішення.

Вирішення проблем обліку кредиторської заборгованості підприємства стає можливим шляхом удосконалення порядку застосування окремих елементів методу бухгалтерського обліку на основі виявлення системних зв'язків між ними [11].

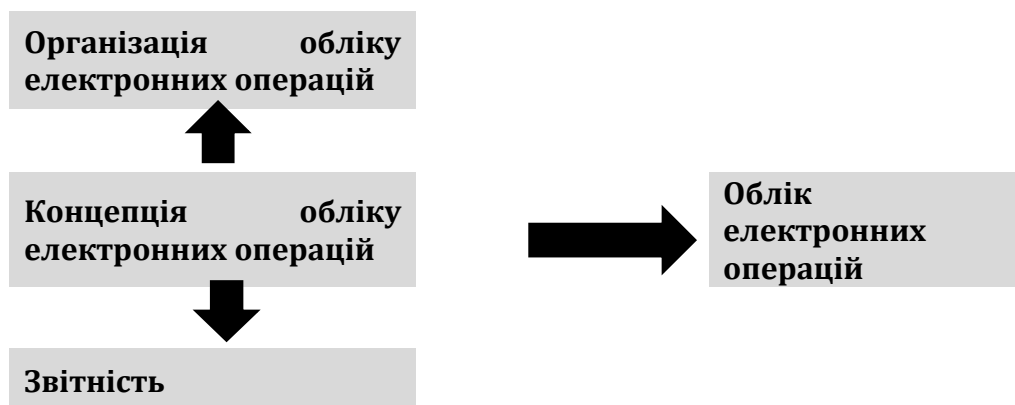

Рис. 2. Концепція обліку електронних операцій

Джерело: узагальнено автором на основі [6;7;9;10]

У процесі господарської діяльності підприємства вступають у відносини з іншими суб'єктами господарювання щодо придбання товарно-матеріальних цінностей, робіт або послуг з метою забезпечення своєї безперервної діяльності. Основними наслідками господарських операцій є виникнення зобов'язань, що призводить до появи кредиторської заборгованості, в тому числі перед постачальниками та підрядниками. Негативні явища у вітчизняній економіці (зокрема, її тінізація) значно погіршують розрахункову дисципліну суб'єктів господарювання та створюють проблеми з платежами. Економісти вважають, що тінізація економіки України набула тотального характеру і оцінюється деякими експертами та дослідниками у 60% ВВП. Більшість експертів вважають, що 25-50% обороту приватних підприємств не відображається в бухгалтерських документах (тіньовий оборот). На їхню думку, рівень тінізації залежить

від того, що це за підприємство, «хто за ним стоїть». У більшості малих підприємств рівень тіньової економіки сягає 80-90% [3].

Водночас, інноваційні органічні добрива дозволяють знизити витрати на живлення рослин, оскільки виробляються з відновлюваної органічної сировини. За рахунок впровадження інноваційних рішень на основі новітніх технологій біоконверсії відходів, можливо налагодити власне виробництво якісних органічних добрив в Україні. Це сприятиме імпортозаміщенню та підвищенню самозабезпеченості аграрного сектору стратегічними ресурсами.

Отже, органічні добрива є перспективною екологічно чистою альтернативою традиційним мінеральним добривам. Використання інноваційних органічних добрив має вагомі економічні переваги для сільськогосподарських виробників.

По-перше, вартість органічних добрив є нижчою порівняно з традиційними мінеральними, оскільки виробляються в Україні з місцевої відновлюваної сировини. Це дозволяє економити кошти на закупівлі імпортних ресурсів. По-друге, застосування органічних добрив сприяє підвищенню врожайності та біологічної якості сільськогосподарської продукції. Це дає змогу збільшити доходи від реалізації продукції. По-третє, виробництво органічної сертифікованої продукції відкриває доступ до преміальних експортних ринків [5].

Таким чином, впровадження органічних добрив сприяє підвищенню рентабельності та прибутковості сільськогосподарського виробництва за рахунок зниження витрат і зростання доходів. Це особливо важливо в умовах економічної кризи.

Численні дослідження підтверджують позитивний вплив застосування органічних добрив на фізичну врожайність сільськогосподарських культур. Зокрема, при використанні якісних органічних добрив природи врожаю можуть становити від 10 до 40% порівняно з контрольними ділянками застосування мінеральних добрив [7].

Крім кількісних фізичних параметрів врожайності, органічні добрива покращують і якісні біологічні характеристики продукції: підвищують вміст білка, цукрів, вітамінів, антиоксидантів. Це пов'язано із збалансованим живленням рослин та відсутністю токсичних речовин.

Таким чином, за рахунок більш високих врожаїв та преміальної якості продукції, виробники можуть отримати додатковий дохід від реалізації. А споживачі - доступ до більш корисних екологічно чистих продуктів.

Підприємство здійснює операції з постачання, які забезпечують надходження оборотних коштів, необхідних для досягнення головної мети підприємства - отримання прибутку. Досить часто під процесом постачання розуміють постачання та закупівлю цінностей [2]. Відповідно, під постачанням розуміють передачу одним суб'єктом економічних відносин іншому на певних умовах товарно-матеріальних цінностей. Постачання розглядається як процес передачі товарів одним суб'єктом іншому [4].

Важливим джерелом прийняття управлінських рішень керівництвом підприємств електронної комерції є дані, продуктовані системою управлінського обліку, який являє собою систему збору, аналізу, інтерпретації та представлення інформації, призначеної для використання менеджерами підприємства для прийняття рішень. Він відрізняється від бухгалтерського обліку тим, що фокусується на внутрішній інформації, яка може бути використана для прийняття рішень, а не на зовнішній інформації, яка призначена для користувачів, таких як інвестори та кредитори [8].

Як вже зазначалось, метою управлінського обліку на підприємствах аграрного бізнесу є формування інформації, яка допомагає менеджерам приймати більш обґрунтовані рішення, які можуть призвести до підвищення прибутковості та конкурентоспроможності підприємства.

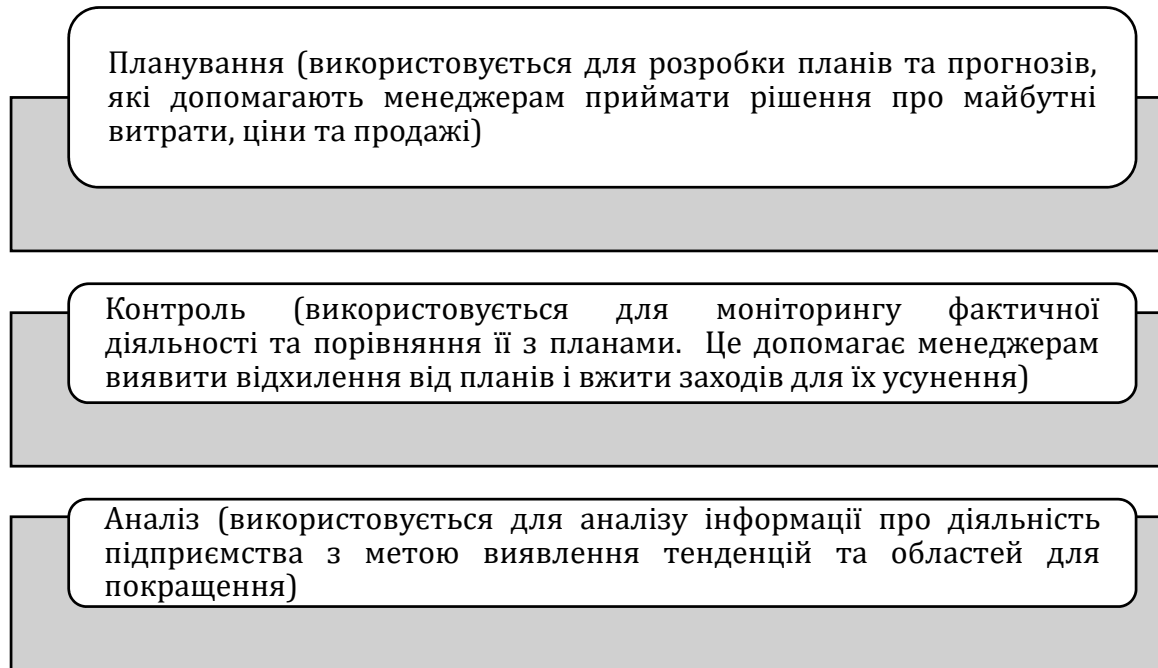

Рис. 3. Функції управлінського обліку на підприємствах аграрного сектору
Джерело: складено автором.

Підприємства аграрного сектору економіки можуть використовувати дані управлінського обліку для визначення оптимальної ціни для своїх товарів і послуг. Це може бути зроблено шляхом аналізу даних про витрати, попит і конкуренцію.

Управлінський облік є потужним інструментом, який може допомогти підприємствам електронної комерції отримати конкурентну перевагу [5]. У зв'язку зі стрімким зростанням обсягів онлайн-транзакцій для підприємств дуже важливо ефективно управляти своїми обліковими процесами. Бухгалтерський облік охоплює практики та стратегії, спрямовані на точну реєстрацію, відстеження та аналіз фінансових операцій, що відбуваються в Інтернеті.

Виробництво та експорт органічної сертифікованої сільськогосподарської продукції є одним з найперспективніших напрямків розвитку українського аграрного сектору. Попит на органічні продукти у світі стрімко зростає. За прогнозами, до 2027 року обсяги ринку сягнуть 402 млрд. доларів. Найбільшим імпортером є ЄС.

В Україні вже наявний досвід експорту органічної кукурудзи, сої, соняшнику та інших культур. За умови розширення виробництва із використанням інноваційних органічних добрив, можливо наростити експортний потенціал. Доступ до преміальних ринків ЄС дозволить в кілька разів підвищити рентабельність виробництва органічної продукції порівняно з постачанням на внутрішній ринок. Це сприятиме швидшому відновленню аграрного сектору після кризи.

Таким чином, поєднання фінансової підтримки з удосконаленням нормативно-правової бази створить сприятливі умови для динамічного зростання вітчизняного виробництва органічних добрив, а покращення управлінського обліку зробить процес співпраці в аграрному бізнесі більш легким.

Висновки

Отже, впровадження інноваційних органічних добрив є одним з найбільш перспективних напрямків розвитку аграрного сектору України в сучасних кризових

умовах. Порівняно з традиційними мінеральними добривами, органічні мають низку переваг як для виробників, так і для споживачів.

Дослідження економічних ефектів виробництва органічних добрив показало, що їх впровадження має значний позитивний вплив на різні аспекти діяльності підприємств аграрного бізнесу. Використання органічних добрив сприяє підвищенню якості ґрунтів, зменшенню витрат на хімічні засоби захисту рослин, покращенню врожайності та забезпеченню екологічної стійкості аграрного виробництва. Ці переваги не лише підвищують рентабельність аграрних підприємств, але й задовольняють інтереси ширших груп суспільства, включаючи споживачів, екологічні організації та державні структури, які підтримують сталий розвиток сільського господарства.

Формування управлінської звітності, орієнтованої на економічну безпеку, є критично важливим для забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сучасного ринку. Ефективна система звітності дозволяє керівникам підприємств приймати обґрунтовані рішення, оптимізувати витрати, мінімізувати ризики та забезпечувати довгострокову фінансову стабільність. Отже, впровадження технологій виробництва органічних добрив у поєднанні з належним управлінським обліком сприятиме стійкому розвитку аграрного сектора, підвищенню його економічної безпеки та задоволенню потреб різних груп суспільних інтересів.

Управлінська звітність є невід'ємною частиною системи забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу. Вона дозволяє не лише аналізувати поточний стан підприємства, але й планувати його розвиток, мінімізувати ризики та підвищувати ефективність діяльності. У сучасних умовах, коли аграрний сектор стикається з численними викликами, ефективна система управлінської звітності є ключовим фактором стабільності та успішності підприємств.

Застосування органічних добрив сприяє підвищенню врожайності, поліпшенню якості продукції, зниженню її собівартості. Це покращує конкурентоспроможність та експортний потенціал галузі. Для розкриття повного потенціалу галузі потрібні заходи державної підтримки та удосконалення нормативно-правової бази. Розвиток вітчизняного ринку органічних добрив буде сприяти прискореному відновленню аграрного сектору України та виходу на якісно новий рівень як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 56–61.
2. Іванюта В.Ф. Тенденції розвитку ринку органічних добрив в Україні. *Економіка АПК*. 2021. №3. С. 12-19.
3. Перегуда Ю. А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва в контексті сучасних викликів аграрної політики. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2(02). URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/80>
4. Прима І.Д. Ринок органічної продукції: світові тенденції та перспективи для України. *Економіка АПК*. 2018. №7. С.40-46.
5. Прутська О.О., Ярова Ю.М. Державна підтримка підприємницької діяльності в аграрному секторі. *Збірник наукових праць ВНАУ*. Серія: Економічні науки. №1 (76). 2013. С. 113-122.
6. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2022 року: Закон України від 18.10.2005 № 2982-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. №1. ст.17.

7. Сайко В.Ф., Малієнко А.М. Ефективність застосування біогумусу в технологіях вирощування сільськогосподарських культур. *Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. 2017. Вип. 1. С. 22–29.
8. Яценко О.М., Мазур В.А. Технологічні основи одержання органічних добрив із застосуванням вермикультури. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 4. С. 129-139.
9. Popova, V., & Kolotylo, Yu. (2019). Payroll accounting: problems and directions. *Young Scientist*, no. 10 (74), pp. 714–721.
10. Pushkar, M. (2022). The concept of the information field in the development of accounting science. *Visnyk ekonomiky – Herald of Economics*, no. 1, pp. 143–156.
11. Vizirenko, S., & Ivanitskyi, K. (2020). Organization of accounting of settlements with contractors. *Investments: practice and experience*, no. 23, pp. 58–63.